

IOAN RUSSU-ȘIRIANU,
LUPTĂTOR PENTRU ÎNFĂPTUIREA UNITĂȚII NAȚIONALE
A POPORULUI ROMÂN

de
PAVEL COCIUBA

Ultimul pătrar al veacului al XIX-lea, precum și primul deceniu al celui de-al XX-lea, constituie, fără îndoială, una dintre cele mai frământate, dar și dintre cele mai fructuoase etape din cadrul procesului de citorire a României moderne.

Se stinge, în acest sfârșit de veac, generația veteranilor pașoptiști, dar se naște, ca o mlădiță din vechiul trunchi, o generație nouă de patrioți, de intelectuali și luptători democrați, care vor îmbrățișa, cu aceeași însuflețire și cu același bărbătesc spirit de jertfă, cauza luptei naționale, reușind să o ducă — și aceasta le era misiunea în noile împrejurări — pînă la concretizarea finală.

Un rol de seamă în cadrul acestei generații îl au, după cum este și firesc, ardelenii și bănățenii; între aceștia un loc de frunte îl ocupă Ioan Russu-Șirianu.

El se naște la Șiria¹, în 20 iunie 1864, ca fiu al lui Iosif Rus („econom”) și al Mariei (Măriuța”) Slavici, sora mai vîrstnică a scriitorului I. Slavici.

În ceea ce privește familia sa, avem mai multe date despre mamă, atît în documentele arhivistice păstrate, cît mai ales în amintirile și corespondența lui Slavici. Scriitorul conferă surorii sale Maria, un loc important în memorialistica sa, între ei existînd tot timpul relații de puternică afecțiune frățească. Portretul spiritual și moral pe care Slavici i-l face în volumul *Amintiri*², ne-o relevă ca deosebit de afectuoasă, sensibilă și „înțeleaptă”, cu mult spirit de sacrificiu familial, atît în copilărie cît și la maturitate.

---

¹ Șiria, veche comună în județul Arad, este în general cunoscută atît prin rolul istoric al ei în Evul Mediu, cît și prin faptul că este locul de naștere a unor personalități românești ca: I. Slavici, I. T. Mera, I-Russu-Șirianu, compozitorul Emil Monția, ș. a.

² I. Slavici, *Amintiri*, Ed. pentru literatură, Cluj, 1967.

Cu știință de carte „românească” și „nemțească”, lucru destul de rar între femeile din Transilvania acelor vremi, — personalitatea ei va influența binefăcător educația fiului său Ioan, singurul dintre cei 4, rămas în viață.

Cît despre tatăl său, știrile sînt puține. În februarie 1861 se căsătorește cu Maria Slavici. După căsătorie se pare că și-a schimbat ocupația, sau și-a dublat-o, ocupîndu-se și cu cojocăritul, fără îndoială sub influența socrului său Savu Slavici, cojocar; astfel la nașterea fiului său, Ioan, în 1864, Iosif este menționat ca „măestru” în actele statului.

Pauperizarea țărănimii române în condițiile specifice Transilvaniei celei de a-II-a jumătăți a secolului al XIX-lea, apasă și asupra familiei Rus; „dublarea” ocupației familiei, angrenarea aproape totală a femeii în agricultură, fapt frecvent în părțile arădene, nu este altceva decît o manevră de evitare a sărăcirii. Cu toate aceste încercări, familia Rus sărăcește continuu, încît, după cum reiese din scrisoarea lui Slavici, trimisă din Hinter — Bruhl³, în 1874, „au avut și aveau încă multe datorii”.

Mediul Șiriei este mediul satului ardelean care trăiește prefacerile capitaliste, apăsătoare pentru țărănime; cu toată viața grea, la care se mai adaugă abuzurile tot mai numeroase ale regimului dualist, țărăniimea își păstrează nealterate limba, obiceiurile, idealurile, optimismul. În acest mediu social, precum și în frumosul cadru natural al Podgoriei Aradului, descris cu lux de amănunte și cu elevat talent literar de Slavici⁴, își petrece Ioan Russu-Șirianu, cum se va semna mai tîrziu, copilăria.

Familia, înțeleasă în sensul ei larg, în care mama sa Maria a avut rolul cel mai important, iar unchiul său Slavici și ruda mai îndepărtată Sigismund Borlea au constituit modele de proporții eroice, i-a cultivat, după o sănătoasă tradiție țărănească, primele sentimente de patriotism național românesc. Școala confesională română din sat pe care o urmează, a amplificat aceste sentimente, dîndu-le și prima argumentație de natură istorică. În lupta sa pentru supraviețuire, școala românească cultiva cu rîvnă în sufletul școlarilor ideea originii, a unității de neam și cultură, a tradițiilor progresiste ale românilor; de obicei această rîvnă găsea un teren fertil și rezultatele trebuiesc văzute în pleiada de patrioți care au sorbit mai întîi aici primele învățături. Ioan Russu-Șirianu se va referi cu recunoștință la școala din sat și la rolul ei în formarea sa ca patriot: „Eu am învățat la dascăl plătit cu ouă și cu păsulă și au trăit dascălii mulțumiți și pe noi ne-au învățat să ne iubim legea și neamul”⁵; „Îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri, cum învățătorul nostru Sima ne vorbea de Romulus și Remus, de lupoaică, de răpirea

³ (Către Maria Rusu) Hinter-Brühl, 7 octombrie 1884 (B. A. R. *Correspondență I. Slavici* 65/XXXII).

⁴ I. Slavici, *op. cit.*

⁵ *Tribuna*, 1907, nr. '64, p. 3.

Sabinelor, de Muciu Scevola și alte minunății întâmplăte la Roma, lea-gănul nostru strămoșesc...⁶.

După terminarea școlii confesionale este trimis, în vederea continuării studiilor, „la învățătură”, la „Pedagogicul” de stat din Arad, (școala normală în limba maghiară), pe care îl termină în 1884. Primește o bursă pentru continuarea studiilor la Budapesta, pe care din motive personale (teama „înstrăinării”, obligațiile pe care le încumba acceptarea bursei, sau mai probabil graba de a se integra în mișcarea națională) o refuză, contrar sfaturilor și poziției unchiului său⁷.

Optînd pentru a trece în România, sau poate la îndemnul lui Slavici (care vede în „plecare” singura soluție plauzibilă după refuzul bursei), în toamna lui 1884, după ce probabil un scurt timp stătuse la Sibiu la unchiul său, avînd din partea lui Slavici o scrisoare de recomandare către T. Maiorescu⁸, trece în România. Se pare că Maiorescu îl va ajuta să se angajeze și-l va pune în contact cu unele personalități ale timpului, scriitori, editori, ș.a.

Între 1884—1891 îl găsim, așadar, la București unde funcționează ca profesor de istorie la Școala pedagogică și liceul de fete; colaborează la mai multe reviste ca *Românul* lui Rosetti, *Voința națională*, *Tribuna*, *Familia* (Oradea). Articolele sale abordează de la început problema realizării unității naționale sub diferitele ei aspecte. În semn de apartenență spirituală la lumea românească transilvană, el semnează aceste articole „Russu-Șirianu”, adăugîndu-și semnificativ ultima particulă onomastică.

Perioada bucureșteană în viața sa, respectiv 1884—1891, a exercitat o influență binefăcătoare asupra viitoarei sale personalități.

Pe I. Russu-Șirianu îl vom întîlni întotdeauna în fruntea curentului de avangardă, fiind de multe ori, după cum se va vedea mai jos, inițiatorul acestor curente.

Temeinica ucenicie gazetărească și politică făcută la București, cultura pe care o asimilează, stabilirea unor contacte culturale și politice cu personalități din România, Transilvania și Bucovina, uneori recomandările lui Slavici, pe care nu le va dezminți, îl impun încă de tînr în atenția fruntașilor naționali români.

Noile legi reacționare ale guvernului austro-ungar pentru Transilvania, evoluția mișcării naționale însăși, vor face ca legăturile cu românii „de dincolo” să se strîngă din ce în ce mai mult.

⁶ *Ibidem.*

⁷ Slavici dorea să-și vadă nepotul, cît mai cultivat pentru a se putea încadra în rîndurile înaltei intelectualități române.

⁸ Stimabilele domnule Maiorescu, Tinărul pe care vi-l trimit cu această scrisoare, e nepotul meu Ioan Russu, sîul răposatei mele surori. El a terminat cursul pedagogic, și-l trimit la București ca să facă practică la școala de la Sf. Ecaterina, să învețe românește și să mai vază lume. E băiat bun și am crezut că trimițîndu-l la București, trebuie să vi-l trimit și d-voastră, să-l vedeți... etc. (Boia L. *Cînd realitatea infirmă memorialistica*, în *Magazin istoric* 1971 nr. 7 p. 87.

Ca urmare a acestei mai strînse colaborări, în înțelegere, ardelenii și susținătorii frunțași ai cauzei naționale din România, în decembrie 1890, întemeiază, precum se știe, la București, *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*. La întemeierea ei, se pare cu sarcini precise din partea P.N.R. și probabil a lui Slavici personal, a participat (alături de G. Bogdan-Duică) și Ioan Russu-Șirianu. „Doi oameni inimoși, G. Bogdan-Duică și Ioan Russu-Șirianu s-au pus în înțelegere cu frunțașii de atunci ai studenților de la București și au luat, cu ocazia publicării memoriului, împreună inițiativa spre a înființa *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*”⁹, va scrie mai tirziu Ion Slavici.

Șirianu a participat și la prima ședință de „urzire” a Ligii, din 16 octombrie 1890, luînd cuvîntul și înfățișînd tabloul situației sociale și politice din Ardeal, pe care o cunoștea deosebit de bine.

Liga, grupare activă, a pregătit terenul în vederea înaintării *Memorandului*, grăbind înaintarea și întrecînd chiar, prin activismul ei, așteptările liderilor ardeleni ai luptei pentru eliberare națională. I. Russu-Șirianu și Gh. Bogdan-Duică au căutat să imprime încă de la început acestei organizații un caracter mai revoluționar¹⁰.

Pentru a fi acolo unde lupta revoluționară era mai grea, unde se afla focarul ei, în 1891 I. Russu-Șirianu trece în Transilvania, — stabilindu-se la Sibiu, unde era sediul *Tribunei*. Trăind în România, pînă în 1891, deși bine cunoscut, el nu va fi unul dintre semnatarii *Memorandului*, dar va fi unul dintre frunțașii „mișcării memorandiste”.

Pentru a sprijini mișcarea, el scoate în decembrie 1892 la Sibiu *Foaia Poporului*, primul organ de presă popular din Transilvania, care prin conținutul articolelor sale, revoluționare și militante, a depășit *Tribuna*, la care Russu colabora în continuare.

Campania tenace și directă de sprijinire a memorandiștilor amenințați cu judecarea, precum și articolele de critică a abuzurilor dualismului, îi vor aduce mai multe condamnări; astfel, la 12 septembrie 1893, este condamnat la 2 luni închisoare și 30 fl. amendă pentru un articol din *Tribuna*, al cărui autor este bănuît a fi el sau Septimiu Albin, condamnat și acesta la 3 luni închisoare și 100 fl. amendă¹¹. La 22 decembrie 1893 — tot la Cluj este condamnat la 20 zile „închisoare de stat”¹²; la 1/13 martie 1894 este condamnat pentru un alt articol din *Foaia poporului*, la 15 zile închisoare ordinară. Asemenea articole revoluționare pot fi citite multe în *Foaia poporului*, în preajma procesului memorandiștilor, autorii lor de multe ori fiind simpli țărani. Semnifica-

⁹ I. Slavici, *op. cit.*, p. 503.

¹⁰ „Băieții Gheorghe Bogdan-Duică și Ioan Russu-Șirianu sînt inițiatorii mișcării primejdioase, pe care au pornit-o studenții de la Universitatea din București: După instigațiile lor s-au publicat și trimis în Europa *Mémoriul*, prin care s-a pornit lupta în publicitatea europeană; ei au urzit *Liga pentru unitatea culturală a Românilor*: sînt vrednici de lovituri”. (I. Slavici) *Tribuna și tribuniștii*, Orăștie, 1896, p. 51).

¹¹ Este vorba de articolul *Repriviri politice*, publicat în *Tribuna* 1892, nr. 226. Au mai fost acuzați E. Brote, Al. Balteș, ș.a.).

¹² Acuzat pentru un articol din *Foaia Poporului*.

tiv este articolul „Plugarul de pe Valea Mureșului” de Ioan Doda. „expresie a maturității de gândire a țărănimii și o dovadă a dirzeniei cu care înțelegea să-și apere drepturile naționale”¹³, prin care se lansează un larg apel „deopotrivă cărturarilor și sătenilor”, pentru sprijinirea morală a semnatarilor *Memorandului* amenințați cu pedeapsă.

Procesul de la Cluj îl găsește pe Ion Russu-Șirianu ispășindu-și o nouă pedeapsă, în închisoarea din Seghedin. În închisoare a primit de la prietenul său N. Lăzărescu, patriot din Șiria, suma de 30 fl., strînși de acesta din satul natal prin colectă. Mișcat de solidaritatea consătenilor săi, el nu primește a folosi personal suma, ci mai adaugă de la el 30 fl. și pune bazele „Fondului Iancu” — cu scopul ridicării, pe mormîntul martirului, la Țebea, a unui monument funerar. Întreprinsă după gratiile temnițelor austro-ungare, în momentul marilor frămîntări naționale memorandiste, această acțiune patriotică a căpătat o semnificație importantă, relevînd și de această dată firea curajoasă și hotărîtă, revoluționară a fondatorului¹⁴.

Iese din închisoare în timp ce intră memorandiștii, și alături de alți „tineri” se va situa pentru mult timp în fruntea mișcării naționale, inaugurînd cu multe eforturi, noua orientare în tactică.

În cadrul laturii „tinere” (mai revoluționară decît conducerea veche a P.N.R.), I. Russu-Șirianu este acela care citește raportul comisiei la Conferința Națională a P.N.R., din 28 noiembrie 1894, la care P.N.R. refuză să recunoască interzicerea sa de către autorități.

Raportul, probabil întocmit personal de I. Russu-Șirianu, întărește dictonul lui I. Rațiu, că „existența unei națiuni nu se discută, ea se afirmă”, cu specificația că afirmarea după arestarea memorandiștilor, este o realitate, pregnantă. Russu subliniază că adunarea „tinerilor”, care au preluat conducerea P.N.R., exprimă voința întregului popor, „a cărui emanare cu drept cuvînt ne socotim cu toții”¹⁵, că această conferință este un răspuns ordonanței 321 din 16 iulie 1894 — care prevedea „desființarea” P.N.R., că națiunea română nu se poate împiedica de acest act. „Nu este însă putere sub soare, care pe cetățeni, ori o națiune întregă să o poată sili a fi ceea ce nu este și nu voește să fie”¹⁶. Respingerea ordonanței este directă: „Nu! Un popor care de atîta vreme se frămîntă, nu poate primi cu nepăsare o ordonanță, care nu vindecă, dar caută să înăbușe”¹⁷. Raportul sesizează realist și obiectiv rolul procesului memorandiștilor, important nu prin faptul că „a trecut la nemurire o bună parte din ce poporul român are mai distins, dar el a servit ca

¹³ Șt. Pascu, *Marea adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 182.

¹⁴ Problema „Fondului Iancu” este în general cunoscută. A se vedea printre altele — I. Slavici, *Monumentul lui Avram Iancu în Adevărul literar și artistic*, 1921, nr. 47.

¹⁵ T. V. Păcățianu, *Cartea de aur sau Luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1913, vol. 7, p. 722.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

prilej ca poporul să se manifeste cu o tărie și o conștiință, cum istoria nu mai povestește în tot decursul veacurilor"¹⁸.

Raportul conține și ideea înaintată a necesității unității de acțiune a românilor cu celelalte naționalități din imperiu, sîrbi și slovaci: „intreaga suflare românească își îndreaptă cugetul spre aliații noștri slovaci și sîrbi, care azi nu ne suntem numai concetățeni, nu ne suntem numai aliați, dar ne sunt frați"¹⁹. Se emite și ideea unui congres al naționalităților opresate în vederea coordonării acțiunilor.

Conferința, precum și ideile conținute în raport, au marcat un important salt calitativ în lupta națională. „Atitudinea demnă a celor prezenți, raportul comisiei prezentat de Ion Russu-Șirianu și hotărîrea adunării au produs o adîncă impresie asupra opiniei publice și chiar asupra oficialității”, apreciază istoricul Șt. Pascu²⁰.

Congresul naționalităților de la Budapesta, din august 1895, a fost rod al acestei politici noi a „tinerilor” și a constituit un motiv în plus pentru grațierea memorandiștilor. Dar lovitura autorităților, dată prin închiderea memorandiștilor, își face neprevăzut efectul abia după eliberarea lor. „Bătrînii” (în marea lor parte memorandiști), de la conducerea P.N.R. s-au văzut depășiți de realizările și conturul noii tactici a „tinerilor”; de aceea, în frunte cu Ion Rațiu, președinte al P.N.R., încep o luptă cu gruparea tînără sperînd să o anihileze și să păstreze vechea tactică, de esență legalistă²¹. Acestei lupte îi cade „victimă” (alături de P. Barcianu, D. Comșa, N. Cristea, excluși din conducerea P.N.R., M. Veliciu, A. Suci, în greu conflict cu Ion Rațiu) și Ion Russu-Șirianu, exclus din redacția *Tribunei*, împreună cu Bogdan-Duică, în 1896.

În acest moment greu pentru mișcarea națională, personalitatea lui Ion Russu intervine curajos și cu spirit înnoitor, depășind riscul²²; el a reușit să strîngă în jurul său pleada „tinerilor”, să mute această grupare la Arad și să cîștige victoria asupra ideilor bătrînilor, impunînd tactica „noului activism”.

Noua grupare în frunte cu Ion Russu-Șirianu editează ziarul *Tribuna poporului* — avîndu-l ca redactor pe acesta; primele numere apar la Orăștie, la sfîrșitul lunii decembrie 1896, apoi ziarul va apare regulat la Arad, începînd cu 1 ianuarie 1897²³.

¹⁸ *Ibidem*, p. 726.

¹⁹ *Ibidem*, p. 729.

²⁰ Șt. Pascu, *op. cit.* p. 198.

²¹ Memorandiștii grațiați (cu excepția lui M. Veliciu) au înaintat la 20 septembrie 1895, o mulțumire scrisă lui F. Iosif, cuprinzînd și declarații de fidelitate monarhică, o adevărată absurditate politică în acest moment. Ei înșiși vor căuta ulterior să-și scuze și să-și motiveze acest act.

²² Exista riscul scindării P.N.R.

²³ Redactor responsabil I. Russu-Șirianu, proprietar și editor Barcianu. Redacția se va lărge treptat, pînă în 1903 cînd va deveni oficios al P.N.R., schimbîndu-și numele în *Tribuna*. Va avea redactori și colaboratori pe A. P. Barcianu, A. Popovici, V. Mangra V. Goldiș, O. Goga, Coșbuc, V. A. Urechia, V. Lucaciu, I. Slavici, N. Oncu, S. Bocu, I. Lupaș, S. Secula, R. Ciorogariu, I. Lupaș, I. U. Soricu, N. Lăzărescu, ș.a.

Cu începuturi grele, noul ziar se impune, supraviețuiește polemicii cu vechea *Tribună* de la Sibiu, cu *Gazeta Transilvaniei* cu *Dreptatea* de la Timișoara și altele, își câștigă popularitatea pe drept meritată²⁴.

„Noul activism”²⁵, ca tactică a P.N.R. și a luptei naționale, se va dovedi cea adecvată în noile condiții istorice. O nouă tribună de presă care să susțină această tactică era necesară. La Arad ia ființă, în 1897 *Tribuna Poporului*, sub redacția lui Russu-Șirianu, care militează pentru reluarea activismului parlamentar”. „Cu începuturi modeste *Tribuna Poporului* sub redacția lui Russu-Șirianu, va juca un rol deosebit în luptele românilor pentru egalitatea în drepturi și apoi pentru unitatea națională”²⁶.

Moartea președintelui Rațiu, survenită în 1902, încetarea apariției *Tribunei* din Sibiu (1903), intrarea a tot mai multor tineri în conducerea partidului, asigură evident victoria „tinerilor”. *Tribuna Poporului*, schimbându-și semnificativ titlul în *Tribuna*, din 1903 devine singurul oficios al P.N.R.

Noua tactică este inaugurată prin alegerea ca deputat în 1903, a lui A. Vlad și, după un deceniu de luptă și polemică, este adoptată oficial prin Conferința Națională de la Sibiu, din 10 ianuarie 1905.

În anul 1903, apelurile pentru unitatea de acțiune, pentru abordarea „noului activism” precum și participarea directă la campania electorală din cercul Dobra-Ilia, au asigurat primul succes de anticipație, alegerea ca deputat a lui A. Vlad. Poporul de rînd devine mai activ și mai conștient de necesitatea noii tactici și a noilor principii, mai ales că se profilau legi de deznaționalizare în condițiile de criză, a „dualismului”.

I. Russu a fost unul dintre principalii organizatori ai Conferinței Naționale de la Sibiu, unde la 12 ianuarie 1905, cu 79 voturi pentru și 12 contra, P.N.R. decretă „activitatea” de tip nou. Se încheie astfel, o lungă perioadă de polemici, de frământări politice „tinerii” reușind nu numai să-și impună linia, dar și să întărească, prin victoria lor, partidul, care, cu mici excepții, va acționa de atunci înainte în mod unitar.

În vederea alegerilor din ianuarie 1905, P.N.R. pornește o puternică campanie electorală. Toți fruntașii români participă cu însuflețire, cutreerînd satele, ținînd cuvîntări în fața unor importante adunări populare. Comitetul Arad hotărăște să se prezinte cu patru candidați: A. Vlad, pentru cercul Radna, Ștefan C. Pop la Șiria, Dr. I. Suciul la Ineu, I. Russu-Șirianu la Chișineu. Cercul cel mai disputat era Chișineul (existau 1 400 votanți români față de 1 000 maghiari, iar cercurile guvernamentale erau hotărîte a utiliza toate mijloacele pentru eșuarea

²⁴ G. Bocu, *Drumuri și răscruci — Memorii*, Timișoara, vol. I, p. 53.

²⁵ Conținutul „noului activism” era mult mai larg decît al vechiului „activism parlamentar”. Lupta parlamentară era doar o latură; El presupunea principiul „prin noi înșine”, nega legalismul și filomonarhismul.

²⁶ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 208.

deputatului român); tocmai de aceea în acest cerc a fost trimis să candideze Ion Russu-Șirianu²⁷.

La 15/28 ianuarie 1905 au loc alegerile: la Radna A. Vlad cade; se câștigă la Șiria și Ineu iar la Chișineu se ajunge la balotaj. Russu are cele mai multe voturi, nu însă suficiente; urmează ca alegerile să se facă din nou după încă o scurtă campanie electorală. Russu-Șirianu, sprijinit de 100 de alegători șirieni printre care și prietenul său N. Lăzărescu, precum și de deputații aleși în celelalte cercuri, sau de foștii candidați, (I. Suci, A. Vlad, Șt. C. Pop, V. Damian, N. Comșa, A. Novac, ș.a.) folosind din plin *Tribuna* duce o puternică campanie electorală în cercul Chișineului și drept urmare, în alegerea din 30 ianuarie/12 februarie 1905, este ales.

După alegeri cei 8 deputați români, precum și unul sîrb și unul slovac²⁸, formează în parlamentul de la Budapesta „Clubul opoziționist al naționalităților”, prezidat de I. Mihali. Cuvîntările și interpelările acestor deputați în parlament erau adevărate rechizitorii asupra stărilor de lucruri din imperiu, și mai ales asupra exploatării naționale.

Activitatea parlamentară nu era singura latură a „noului activism” și nici nu era privită ca scop în sine ci, așa după cum arată Russu-Șirianu în articolul *După 10 ani*²⁹, „noi” — adică „tinerii” — priveau intrarea în parlament „nu ca scop, și ca mijloc” și am dat însemnătate îndeosebi activității extraparlamentare a deputaților, și fiecare alegere era privită ca un „fericit prilej pentru a ne duce în mijlocul poporului căruia *să-i facem* educație politică”. Prin faptul că deputații și chiar candidații se bucurau de imunitate, — deseori încălcată — ei puteau ține cuvîntări în fața unor adunări populare, puteau lămuri, puteau trezi conștiințe mai ales în rîndul țărănimii.

Programul din 1905 prin care s-a adoptat „noul activism” a inclus și rezolvarea unor probleme de ordin social „privitoare la soarta țărănimii, dar și a muncitorimii din Transilvania, constituind, de aceea, un pas important al luptei naționale, care încearcă să-și lărgească tot mai mult baza de masă și care nu mai poate ignora proletariatul.

Dar în Transilvania în acel timp face un pas important și mișcarea socialistă și muncitorească.

Între cele două mișcări se produce o reală apropiere, odată cu includerea în actele programatice ale social-democrației, a cauzei votului universal și a eliberării naționale, în care burghezia română era direct interesată.

Această apropiere se realizează în condițiile înăbușirii sîngeroase de către regim a unui mare număr de greve muncitorești și revolte ță-

²⁷ Era cel mai cunoscut și cel mai popular dintre toți cei ce erau hotărîți a candida.

²⁸ Pe lângă cei trei din comitatul Arad au mai fost aleși: A. Vlad la Orăștie, Th. Mihali-Ileana Mare, A. Novac-Sasca, V. Demian — Baia de Criș, N. Comșa-Cristian, Milan Hodșa (slovac), L. Pavlov (sîrb).

²⁹ *Tribuna*, 1907, nr. 181, p. 2.

rănești. Brutalitatea exagerată, uciderea de către jandarmerie, lucru frecvent în înăbușirea acestor mișcări au făcut ca o parte din burghezia română transilvăneană, cu vederi democratice, să ia fermă poziție de condamnare a regimului dualist.

Difuzarea continuă a legilor de deznaționalizare și maghiarizare forțată la începutul secolului al XX-lea, culminând cu legile lui Apponyi-legi care loveau în întreaga națiune — este încă un factor care determină această apropiere și colaborare.

Această apropiere întărește mișcarea națională română și îi imprimă un conținut mai democratic, îi asigură o forță sporită de care avea nevoie în momentul ce se apropie.

Totodată se petrece o orientare mai puternică spre România, mai directă, inițiată de grupul unor cunoscuți fruntași care se vor numi „tinerii oțeliți”; (I. Russu-Șirianu, V. Goldiș, O. Goga, ș. a.) acest grup va fi cel mai activ din cadrul P.N.R. și cel mai hotărât în accelerarea desfășurării mișcării naționale și primenirea conducerii ei, reușind să anihileze o nouă înclinare spre Austria care semăna confuzie prin proiectele de federalizare ale prințului moștenitor F. Ferdinand.

În toate aceste prefaceri I. Russu-Șirianu a jucat un rol important, fiind întotdeauna printre membrii grupului de inițiativă.

Dezvoltarea mișcării socialiste este sesizată de *Tribuna Poporului* prin mai multe articole a căror autor este directorul ziarului, Șirianu. Primele sale articole din 1903 reflectau pozițiile burgheziei naționale române transilvănene care se temea că țărănimea va fi atrasă de socialiști și va fi canalizată mai mult spre lupta socială, slăbind astfel forța luptei naționale. Dealtfel și mișcarea socialistă se manifestă destul de confuz în această etapă.

Dar I. Russu-Șirianu este printre primii dintre fruntașii naționali care își schimbă repede opinia, sesizând avantajele unei colaborări mai ales după ce social-democrații adoptă clauza votului universal și manifestă interes în problema națională; „n-avem decît să lăsăm nediscutate punctele ce ne deosebesc, pentru ca să fie posibil între noi o alianță întru a răsturna oligarhia ce ne domină... Căci, la urma urmelor, *mai ales celor oprimați de același stăpîn*, alianța li se impune”³⁰.

În tot timpul anului 1904 se fac tatonări în vederea acestei colaborări, se scriu articole, în *Tribuna*, multe din ele avînd ca autor pe I. Russu-Șirianu; aceste articole, nefiind întotdeauna consecvente, conțin suspiciuni pe care burghezia română le manifestă.

La 30 septembrie 1905 social-democrații au organizat la Arad un miting revendicînd votul universal. Au fost invitați să participe și tribuniștii care, datorită rezervelor ce se mențineau n-au participat, dar au trimis scrisori spre a fi citite în fața participanților.

³⁰ *Ibidem*, 1903, nr—73, p. 1.

„Întiiu s-a cetit scrisoarea deputatului Russu-Șirianu. Tunete de aplauze au urmat șirele hotărîte, prin cari deputatul se declară prieten neșovăit al drepturilor poporului”³¹.

Aceeași atitudine de colaborare reiese și din cuvântările ținute în fața alegătorilor — în cadrul campaniei electorale pentru 1906 — în comuna Șintea, Chereuș, Cintei, Zărand, din cercul său, sau din alte cercuri ca: Lugoș, Oravița, Beiuș, Vașcău, Săcădat, Bratca.

În anul 1906, „rezolvarea” crizei dualismului, succesele mai puțin importante în lupta electorală³², precum și înclinarea unui grup din P.N.R. spre ideea federalizării monarhiei, nu permit un mare pas înainte pe calea colaborării cu social-democrația, dar crearea în 1906 a secției române a P.S.D.M., constituie o realizare importantă, totuși în acest sens.

Anul 1907 aduce un nou suflu revoluționar, mai ales datorită răscoalei din România, precum și noilor abuzuri ale guvernului; tendința colaborării devine mai puternică. Se pune mai hotărît problema votului universal ideile privind mișcarea social-democrată, se clarifică în rîndul reprezentanților mișcării naționale. Idei deosebit de înaintate se pot observa mai ales în articolele lui I. Russu-Șirianu. Astfel, în articolul *Naționalizarea*³³ *socialiștilor români*³⁴ I. Russu-Șirianu se referă la Marx și Engels, care încă la 1848 au îndrumat proletariatul „să lupte alături de burghezie pentru gloria națională germană”, arătînd că „și cele mai largi reforme democratice și concesiuni pe terenul dreptului cetățenesc, numai atîta vreme au valoare și ne sunt folositoare, cîtă vreme ne garantează ființa noastră etnică”.

Se ajunge ca la Congresul socialist de la Arad, din 10 ianuarie 1908, la care au participat Rakovschi, I. C. Frimu, ș. a. din România, să participe și reprezentanți ai P.N.R., ca Șt. C. Pop, I. Suciuc ș. a., să se condamne legile naționaliste și să se hotărească ca social-democrația să lupte pentru păstrarea limbii, culturii și ființei naționale. La rîndul lor reprezentanții naționali au sprijinit lupta pentru votul universal, pentru reforme economice și sociale ridicate de socialiști.

Rolul lui I. Russu în realizarea colaborării a fost deosebit de important, după cum remarcă Tiron Albani: „Ion Russu-Șirianu, directorul *Tribunei* din Arad, a recunoscut marea forță a mișcării muncitorești și a susținut colaborarea dintre Partidul Național Român din Transilvania și mișcarea socialistă (1903—1907)”³⁵.

Reprezentant al burgheziei democratice din Transilvania, care avea ca principal aliat în lupta ei țărănimea, cunoscător al satului românesc și a problemelor sale, I. Russu a avut față de problema țărănească în general o atitudine progresistă. Ziarele întemeiate și conduse de el, *Foiaia poporului*, *Tribuna* arădeană, și el personal, au avut întotdeauna în ve-

³¹ *Ibidem*, 1905, nr. 156, p. 2.

³² I. Russu-Șirianu a căzut în cercul Chișineu.

³³ Termenul de „naționalizare” pentru Russu însemna „aderarea” la lupta națională.

³⁴ *Tribuna*, 1908, nr. 284, p. 2.

³⁵ *Familia*, 1971, nr. 12, p. 10.

dere soarta grea a țărănimii, solidarizându-se cu ea, condamnând cu vehementă abuzurile, de multe ori sîngeroase, împotriva ei. Cu ocazia unor revolte țărănești, ca cele de la Talpoș, Aleșd, Șiclău, Zărand, Chereleuș, etc., prin articole, cuvîntări el s-a făcut purtătorul de cuvînt al țăranilor, arătînd că adevărata cauză a acestor revolte este „opresiunea crescîndă a burghezo-moșierimii maghiare”³⁶.

O atitudine progresistă a avut față de răscoala din 1907 din România. Coloanele *Tribunei* au înserat multe articole privitoare la răscoală, cu diferite titluri semnificative. Alături de articolele lui V. Goldiș, E. Brote, ș. a., articolele sale sînt cele mai revoluționare. Lui și lui V. Goldiș, ziare străine, mai ales maghiare, le-au luat și interviuri privind opinia lor despre răscoală³⁷.

El vede soluționarea situației țărănimii printr-o reformă agrară profund democrată, fără despăgubire după cum reiese din articolul său *Învierea cea de obște*: „milioane de țărani români să fie dezrobiți cu desăvîrșire” arată Șirianu; „dacă s-ar pune chestia pe despăgubire ș-atunci întii este de întreat: dar cine despăgubește pe țăranul care se naște, trăiește și moare în mizerie?”

De mare importanță este și activitatea culturală pe care el a desfășurat-o pe diverse planuri. Articolele sale culturale abordează teme diverse. Unele dintre ele se referă la probleme ale culturii noastre sau la anumite opere ale vremii, la anumite personalități, autorul dovedind competență. A făcut parte din diverse societăți culturale, unde a activat fructuos, conștient de rolul culturii naționale în marea luptă pentru unitate. El se numără printre scriitorii ardeleni ai timpului, considerat în optica de atunci a criticii literare, ca important.

Opera sa literară urmează în general calea de epigonat „post-slavician”, atît ca tematică cît și ca stil. Russu lărgeste însă tematica abordată de Slavici și chiar de pleiada care îi urmează. Deși el nu poate fi considerat un mare scriitor, opera sa a avut la începutul secolului al XX-lea circulația obișnuită a altor scriitori din acea perioadă, bucurîndu-se chiar de aprecierile unor cunoscuți critici ai timpului.

Dintre operele sale pot fi amintite: *Moara din Vale*, volumul *Schițe și nuvele inedite*, — tipărit la Vălenii de Munte postum, în 1911, volumul *La Roma*.

Dacă opera literară este de mică importanță, I. Russu-Șirianu poate fi considerat, cu tot volumul restrîns al operei, un important istoric, ba chiar etnograf și sociolog. Ideile înaintate din opera istorică, spiritul obiectivității de care sînt pătrunse, metoda cercetării, îi conferă o valoare care nu poate fi trecută cu vederea în istoriografia română.

Cartea sa *Români din statul ungar* (București 1904), constituie cea mai importantă realizare a sa în domeniul istoric. Ea este un amplu tablou, din toate punctele de vedere, a situației românilor din Transilva-

³⁶ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 213.

³⁷ P. Cociuba, *Ecoul răscoalei din 1907*, în *Orizont*, 1976, nr. 52 (462).

nia, o solidă argumentație a drepturilor ce li se cuvin românilor, a dreptului de a-și hotărî singuri soarta.

Argumentele de natură istorică, sprijinite trainic pe documente și cronici, dar mai ales cele de ordin statistic, sociologic și etnografic, conferă studiului un fundament care s-a dovedit de nezdruccinat chiar într-un proces puridic. Argumentația și statistica au necesitat o imensă muncă; ele rămân însă importante date de referință chiar pentru istoriografia de azi. Cartea poate fi considerată printre operele de pionierat ale științei istorice românești, relevând, chiar dacă are și unele limite obiective și specifice perioadei și poziției de clasă a autorului, o înaintată concepție în scrierea istoriei.

Încă de la apariție ea stârnește admirația intelectualității românești de pe ambele versante ale Carpaților; N. Iorga îi acordă o elogioasă recenzie în *Sămănătorul*³⁹, subliniind atât aportul științific cât și misiunea ei istorică de a influența adoptarea tacticii de luptă a activismului.

Recenzia savantului este reprodusă comentat în *Tribuna*, din care se pot cita următoarele: „Redactorul *Tribunei* din Arad, D. I. Russu-Șirianu, dă românilor o carte foarte folositoare”, care cuprinde o statistică „bogată și precisă”⁴⁰;

„Un spirit cuminte, o căldură patriotică, discretă, fără escalamații, oftări sau provocații copilărești, care totdeauna strică mai mult decât folosesc (dacă măcar folosesc, fie și în cea mai slabă măsură), se desface din această operă o orientare și recunoaștere care sporește tocmai la timpul său. Autorul arată o deplină încredere în viitorul românilor ardeleni și ungureni, dar această încredere nu vine din dorințele și speranțele lui, ci reiese din dovezile de fapt din constatările prin cifre pe care le-a adus înainte”⁴¹.

Aceeași recomandare se poate citi în diverse periodice românești, făcută de cunoscuți oameni ai culturii noastre.

Astfel G. Panu, directorul revistei *Săptămîna*, scrie: „O carte de cea mai mare importanță pentru toți românii, a apărut săptămînile acestea. Este *Românii din statul ungar*, de d-nul Ioan Russu-Șirianu, cunoscut publicist și luptător din Transilvania. De astădată ne aflăm în fața unei lucrări în adevăr serioase și documentate”⁴².

Meritul deosebit al acestei cărți a fost apreciat mai ales prin acordarea premiului Academiei Române în 1905. Raportul asupra cărții la festivitatea de decernare a premiului a fost făcut de către P. S. Aurelian.

În Transilvania însă cartea și autorul au fost supuși, încă de la apariția ei, prigoanei politice. Prin ordinul 9101 cartea a fost oprită de a circula în imperiu. Autorul a trebuit să îndure procese în care a fost tîrît pentru cartea sa, și care l-au hărțuit pînă aproape de sfîrșitul vieții.

³⁸ *Tribuna*, 1907, nr. 91, p. 7.

³⁹ *Sămănătorul*, 1904, nr. 41.

⁴⁰ *Tribuna*, 1904, nr. 205.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

„Rar a fost o carte — ori mai bine zis un autor — prigonit în felul cum a fost prigonită *României din statul ungar*, de Dl. Russu-Șirianu;”⁴³ el a reușit să scape de condamnare la închisoare numai datorită faptului că, așa după cum însuși mărturișește, „de temniță am scăpat numai grație faptului că am putut să mă provoc la izvoare oficiale”⁴⁴. Cărțile pătrunse în Transilvania au fost în mai multe rînduri confiscate.

Lui I. Russu-Șirianu i s-a suspendat — neputînd fi condamnat, la 26 mai 1905, imunitatea de deputat; autoritățile vor depune de asemenea mari eforturi ca el să nu mai fie ales în 1906 — ceea ce dealtfel au și reușit. În anii următori, autorul și-a rezumat cartea sub titlul *României de peste Carpați*; în forma aceasta a fost tipărită tot în România, prin grija societății culturale *Steaua* condusă de I. Kalinderu și Spiru Haret, în 1908.

Istoriografia noastră socialistă apreciază pozitiv această operă și concepția ei înaintată, ea fiind deseori folosită mai ales pentru datele statistice pe care le are, dar și pentru celelalte calități, pentru misiunea istorică pe care a îndeplinit-o într-un important moment național⁴⁵.

Cartea are și anumite limite, specifice concepției de atunci a istoriografiei române, și desigur poziției de clasă a autorului, secundare, însă în raport cu conținutul general al ei.

O altă operă cu caracter istoric este *Iobăgia* (vol. I, Arad 1908); autorul și-a propus înfățișarea unui amplu tablou social al situației țărănimii din Transilvania, argumentat vast cu documente și statistici. Studiul rămîne însă doar la volumul I și se pare, că nici acesta nu cuprinde ceea ce autorul și-a propus în prefață.

Unele idei progresiste sînt demne de subliniat. Așa este, exemplu, concepția sa despre mecanismul exploatării sociale, care, în funcțiunea lui, nu ține cont de nimic, nici de naționalitate, și alte asemenea idei de natură sociologică și istorică, progresiste.

Multe dintre articolele sale au un pronunțat caracter istoric, avînd idei pozitive și înaintate mai ales în problema națională căreia i s-a consacrat cu desăvîrșire.

Personalitate marcantă, I. Russu-Șirianu a întreținut relații politice și culturale, precum și de prietenie cu multe din marile noastre personalități. Amintim între acestea pe: Slavici a cărui nepot era, Coșbuc, Caragiale, Maiorescu, V. Goldiș, O. Goga, V. A. Urechia, Ilarie Chendi, O. Tăslăuanu, Mangra, Brediceanu și mulți alții cu care a întreținut o voluminoasă corespondență. A fost, în mai multe rînduri, deosebit de apreciat de marile personalități politice și culturale ale mișcării socialiste românești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

⁴³ *Ibidem*, 1908, nr. 8.

⁴⁴ I. Russu-Șirianu, *Iobăgia*, Vol. I, Arad 1908, p. 8.

⁴⁵ Șt. Pascu, *Mareaadunare națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 209, *Destrămarea monarhiei Austro-Ungare*, Buc., 1964, p. 128.

Imensa muncă pe care a depus-o de tînăr, caracterul său vulcanic, revoluționar, au făcut din el o personalitate, deși a trăit puțin, numai 45 ani.

De prin 1908 participarea sa la evenimentele timpului devine tot mai sporadică; intrigii meschine îl vor îndepărta din redacția *Tribunei* întemeiată și condusă aproape pînă la sfîrșitul ei de către el.

O boală de nervi îl va eroda în ultimii doi ani ai vieții, scăzîndu-i puterea de muncă și de inițiativă, cu care colaboratorii săi erau obișnuiți; I. Russu-Șirianu a căutat s-o învingă prin muncă asiduă, dar care din nefericire a agravat-o. Tratamentul pe care l-a încercat în Italia s-a dovedit, de asemenea, ineficace. În ultimul timp se va stabili la București, pentru a putea urma un tratament mai riguros, sub supravegherea unor medici români prieteni.

Dar la 12/26 decembrie 1909 — moare în urma unei congestii cerebrale la București, și ca mulți din marii noștri intelectuali, în greutăți materiale serioase.

Decesul său este consemnat de aproape toate ziarele românești prin articole „necrolog”, în care se elogia personalitatea sa, activitatea prodigioasă în slujba națiunii. „Douăzeci de ani acest om neobosit a muncit muncă de adevărat apostol în mijlocul societății noastre”, și a fost „cel mai fruntaș dintre gazetarii români; agitator în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, mai de seamă ca dînsul n-a avut cauza națională”. „El și-a purtat elocința lui populară de la un colț al țării, la altul, prin Ardeal, prin Bihor, prin Bănat și pe pustele Aradului, deșteptînd, însuflețind și aprinzînd scînteia dragostei de neam” se scrie în articolul necrolog din *Tribuna*⁴⁶.

Se pot citi asemenea cuvinte în foarte multe ziare românești; ele au constituit nu un protocol, ci prima apreciere a personalității lui I. Russ-Șirianu.

În 1910, în București, se formează un *Birou pentru comemorarea eroilor*, și primul comemorat este I. Russu-Șirianu, tot în 1910. Cu această ocazie se editează o *Foaie comemorativă — Ioan Russu-Șirianu*⁴⁷, în care sînt cuprinse mai multe articole și evocări despre el. De remarcat este articolul lui Slavici *Niță al nostru*, cuprinzînd atît date biografice cît și referiri la activitatea și opera sa.

În 1930 are loc o nouă comemorare a sa și se reproduce din nou *Foaia comemorativă* (sub îngrijirea lui N. Stroilă), din inițiativa *Comitetului național român pentru comemorarea martirilor neamului nostru*.

După 1918, despre I. Russu-Șirianu, s-au mai scris în presa vremii mai multe articole de popularizare al căror autor este profesorul arădean Ed. I. Găvănescu. De remarcat este și locul pe care N. Iorga i-l conferă în volumul I din *Oameni care au fost*⁴⁹.

⁴⁶ *Tribuna*, 1909, nr. 272.

⁴⁷ Este vorba despre comemorarea unor personalități politice și culturale.

⁴⁸ Ioan Russu-Șirianu, *Foaie comemorativă*, Buc., 12 decembrie 1910.

⁴⁹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. I, Buc., 1934, p. 379—380.

În memoria sa, șirienii, prin colectă, au ridicat în 1921 un monument (bust)⁵⁰, primul monument al unui fruntaș român din Transilvania, pe care au scris următoarele rînduri de recunoștință: „Țăranii români recunoscători aceluia ce prin scris și graiu i-a chemat la conștiința națională”.

Istoriografia socialistă de azi apreciază ca progresistă, în general, personalitatea lui I. Russu-Șirianu — cu limitele ei specifice — inerente. El rămîne o importantă figură a luptei pentru realizarea unității naționale, alături de multe alte personalități.

ION RUSSU ȘIRIANU MILITANT POUR LA RÉALISATION DE L'UNITÉ NATIONALE DU PEUPLE ROUMAIN

(Résumé)

Ioan Russu-Șirianu (1864—1909) este une des personnalités renommées des Roumains qui a lutté pour la réalisation de l'unité nationale. Homme politique remarquable, journaliste de prestige, fondateur de la revue *Foiaia poporului* de Sibiu, la première publication populaire de Transylvanie, fondateur et directeur de la revue *Tribuna Poporului*, la future *Tribuna* d'Arad historien important, écrivain modeste, il a consacré tout son activité à la réalisation du but national des Roumains.

L'auteur, employant du matériel archivistique, de correspondance, de mémoriatistique et aussi d'autres études au caractère politique et historique, il essaie de présenter la personnalité de I. Russu Șirianu en esperant à répondre avec modestie à une exigence de l'historiographie roumaine actuelle que ne possède pas jusqu'à présent une étude sur cette personnalité.

---

⁵⁰ Operă a sculptorului C. Bălăcescu.